

dr. Sárík Eszter: A bűnmegelőzés dilemmái – a fiatalkori bűnelkövetés kontextusában*

A bűnmegelőzés problémaköre – leginkább ami annak kétségbevonhatatlan és jogos helyét illeti a kriminológia területén – sokat változott az elmúlt évtizedekben, jelesen Pusztai László 1995-ben megjelent munkája óta.¹ A prevencióról való gondolkodás nemcsak a kriminológiában és a kriminálpolitikában nyert teret, hanem alkalmasint a közbeszédben is gyökeret vert. Ugyanakkor nem állíthatjuk azt, hogy a kriminális prevenció magyarországi rövid – ámde produktív – története leírható lenne töretlen fejlődésként vagy a prevenció gondolat, illetőleg a tudományos és tartalmi dimenziók – politikai értelemben vett – diadalmeneteként.

A bűnmegelőzés fogalma, szintjei

A bűnmegelőzés fogalmában, szintjeinek meghatározásában, illetőleg a prevenciót érintő alkotmányos és emberi jogi dilemmák kérdésében konszenzusos helyzetről beszélhetünk a jelenlegi bűnmegelőzési stratégia hatályba lépéséig. A jelenlegi jogszabály² azonban sok szempontból változást hozott.

A 2013-as jogszabály megtartotta a bűnmegelőzés korábbi fogalmát (vagyis az átfogó céltételezést), és a bűnmegelőzési célzattal igénybe vehető eszközrendszer is szerteágazó maradt: „A bűnmegelőzés alatt minden olyan *intézkedést és beavatkozást* értünk, amelynek célja vagy eredménye a bűnözés mennyiségi csökkentése és az állampolgárok biztonságérzetének javítása, történjék az a bűnalkalmak csökkentésével, a bűnözést gerjesztő okok hatásának mérséklésével vagy áldozattá válás megelőzésével.”³

A jogszabály megnevezése azonban módosult⁴, aminek üzenetértéke van, hiszen az elnevezés a bűnmegelőzés „lokalizálását”, koncepcionális elhelyezését is tükrözi. A 2003-as törvényszöveg a megelőzést „a társadalompolitika integrált részeként megvalósuló”

¹ PUSZTAI László: A bűnmegelőzés dilemmája. In PUSZTAI László (szerk.): *Kriminológiai és Kriminálisztikai Évkönyv, XXXII.* IKVA, Budapest, 1995.

² 1744/2013. (X. 17.) Korm. Határozat, a Nemzeti Bűnmegelőzési Stratégiáról (2013–2023) Hatályos: 2013.10.18, (továbbiakban: Stratégia)

³ Uo.

⁴ 115/2003. (X. 28.) OGY. Határozat: A Társadalmi Bűnmegelőzés Nemzeti Stratégiája

tevékenységként, intézkedési kötelezettségként tétélezte⁵, deklarálva azt a politikai szándékot, hogy a megelőzés elsődlegesen társadalompolitikai kérdés, és mindössze – remélhető – hozadékaiban sorolható a kriminálpolitikához. Hatályos jogszabályunk azonban a bűnmegelőzést „a kriminálpolitika részeként” írta le.⁶ Említést érdemel ebben a körben az is, hogy a tavaly hatályba lépett jogszabály a társadalompolitika ernyőfogalmát elvetette, és a társadalompolitika kifejezés helyett „szakpolitikák” terminus került a törvényszövegbe, ráadásul úgy, hogy a „társadalompolitika részeként” történő meghatározás helyére mindössze „tekintettel van” a szakpolitikákra kifejezés került.⁷

A másik releváns változás a Stratégiában a bűnmegelőzés kérdésének strukturálásában rejlik. A tudományos gondolkodásban és a bűnmegelőzés gyakorlatában (valamint a Társadalmi Bűnmegelőzési Stratégiában) is elfogadott volt a bűnmegelőzés háromszintű értelmezése, háromlépcsős modellje⁸. A háromlépcsős modellben immanensen benne rejtett a fokozatosság elve, a folyamatszerűség, és nem utolsósorban – mint harmadlagos megelőzés – helyet kapott benne a büntetőjog, illetőleg annak szervezeti végrehajtójaként, az igazságszolgáltatás. *Pusztai László* ezt ekképpen fogalmazta meg: „A tercier prevenció elnevezés pedig *Kaiser* tankönyve szerint »mindenekelőtt a visszaesővé válás büntetőjogi és rendőri megakadályozására« vonatkozik. Minden esetben feltételezi tehát már egy bűncselekmény elkövetését és célja a továbbiak elkövetésének megakadályozása. Eszköztárában előkelő helyet foglal el a *büntetőjogi jogkövetkezmények speciálpreventív* hatása, amely kiegészül a szinte képletes szankcionálással járó informális elintézésről a tettes-áldozat kiegyezésen keresztül a biztonsági őrizetig.”⁹

Abban a kérdésben, hogy az igazságszolgáltatásnak, a büntetőjognak mint eszköznek mennyire van helye a társadalmi bűnmegelőzés rendszerében, illetőleg, hogy az

⁵ Uo.

⁶ „A kriminálpolitika nemcsak azt határozza meg, hogy milyen magatartásokat kell büntetendővé nyilvánítani, hanem kijelöli a bűnözéssel szembeni küzdelem büntető igazságszolgáltatási rendszerén túl nyúló feladatokat is.” (Nemzeti Bűnmegelőzési Stratégia)

⁷ A településbiztonság problémakör megelőzi a gyermek- és ifjúságvédelem témakörét, amiből arra következtethetünk, hogy a szituatív bűnmegelőzés gondolatköre – a céloknál hivatkozottak ellenére – előkelőbb helyet foglal el a prevenció skálán, mint a bűnmegelőzés átfogó kezelése.

⁸ PUSZTAI: i. m. 34–41. o.; BORBÍRÓ Andrea: A társadalmi bűnmegelőzés Magyarországon. In BORBÍRÓ Andrea – KERESZSI Klára (szerk.): *A kriminálpolitika és a társadalmi bűnmegelőzés kézikönyve*. IRM, Budapest, 2009, 109–137. o.

⁹ PUSZTAI: i. m. 37. o.

igazságszolgáltatásnak milyen mértékben kell prevenciós szerepet betölteni, a tudománynak mindig is voltak kérdései, fenntartásai.¹⁰

Vitathatatlan azonban a büntetőjog prevenciós célzata akkor, ha a fiatalkorúakról van szó. Az igazságszolgáltatás megelőzési feladata itt megkérdőjelezhetetlen, hiszen a fiatalkorúakra nézve a Büntető Törvénykönyv¹¹ maga is a speciális prevenciót jelöli meg a büntetés kizárólagos céljaként. A tartalmi egyezésből szükségszerűen következik a két terület céljaiban rejlő azonosság, a Stratégia szövege azonban a büntetőjogot és a prevenciót textuálisan is összefűzte, hiszen szóhasználata betűről betűre követi a Btk. által idevonatkozó passzusát. „A gyermek- és ifjúságvédelem, a fiatalok nevelése annak érdekében, hogy a társadalom hasznos tagjaivá váljanak, az egész társadalom és az állam egyik legfontosabb és legalapvetőbb feladata és értéke.”¹² Vagyis abban az esetben, ha a fiatalkorúakról van szó, a bűnmegelőzés kérdéseinek értelmezéséhez a büntetőjogi, büntetőeljárás (ad absurdum még a szabálysértési) jogalkotást is át kell tekinteni, nem elegendő a bűnmegelőzési törvényt önmagában értelmezni.

Bűnmegelőzés: prevenciós kérdések a fiatalkorúk büntetőjogában és a büntetőjogon kívül

A büntetőjogi és büntetőeljárás törvénykezés, a jogszabályok módosítása az elmúlt években – ha annak speciálprevenciós vonatkozásait vizsgáljuk – ellentmondásos volt. A fiatalkorúak elzárásának lehetősége¹³, a speciális illetékesség megszüntetése a fiatalkorúak ügyeiben¹⁴, illetőleg a büntethetőségi korhatár részleges leszállítása¹⁵ – hogy csak a legfontosabb törvénymódosításokat említsem ebben a témakörben – nem koncentráltak a speciális prevenciós célokra. A szabálysértési elzárás a 18 év alattiak körében a biztonságérzet/közbiztonság javítását megcélzó jogszabálymódosítás volt, a specializálódás eltörlésével a jogalkotó a bírósági munka hatékonyságát kívánta növelni, míg az életkor leszállítása a generális prevenció üzenetét hordozta. Ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy a

¹⁰ Az igazságszolgáltatás pozíciója a társadalmi bűnmegelőzés egészében mindig is kérdőjelek között szerepelt: „A prevenciós koncepció képviselőivel összhangban feltehetjük ugyan, hogy a »más kárán tanul az okos« elve alapján a generálprevenció a bűnözés elleni küzdelem hatékony eszköze, bár a kriminálstatisztika egyre növekvő számai nem igazán látszanak alátámasztani ezt a felvetést. A visszaesési statisztikák pedig a speciál-prevenciós elképzelés hitelét rontják.” (PUSZTAI: i. m. 6. o.)

¹¹ 2012. évi C. tv. a Büntető Törvénykönyvről (továbbiakban: Btk.)

¹² Ezzel egyébiránt a jogszabály meg is erősítette az elkötelezettségét a kriminálpolitika irányában.

¹³ 2012. évi II. tv. A szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartás rendszeréről, 9–10. §.

¹⁴ 1998. évi XIX. tv. a büntetőeljárásról, 448. §

¹⁵ Btk. 16.§

gyermekbarát igazságszolgáltatás égisze alatt számos előremutató változás történt, elsősorban azonban az áldozati oldal védelmében.

De mi a helyzet a hatályos Bűnmegelőzési Stratégiával? Mennyire koncentrálnak ez a jogszabály a bűnelkövető fiatalokra?

Az új Stratégiában a gyermek- és ifjúságvédelem – a 2003-as törvénnyel egyezően – kérdése prioritásként szerepel. A jogszabályszöveg megjelöli a legfontosabb beavatkozási területeket: a megelőző vagyonvédelem, a hasznos szabadidő eltöltés, a konfliktusok és az erőszak megelőzése, kezelése, a szenvedélybetegségek megelőzése (alkohol-, drogvédelem), valamint a média és az internet veszélyei problémakörében.

A kérdés azonban az, hogy valóban ezek-e a bűnmegelőzés szempontjából is releváns rizikófaktorok? Feltételezhető-e, hogy a felsoroltak megoldásával a fiatalkori bűnelkövetés ténylegesen csökken?

A kutatási eredmények

A rizikófaktorok, a bűnmegelőzési veszélyzónák feltárása a kriminológiai kutatások feladata. A nemzetközi kutatások az utóbbi években jellemzően longitudinális elemzésekkel tárták fel a fiatal bűnelkövetők életútját, a környezetükben, valamint a személyiségükben rejlő rizikófaktorokat. A vizsgálatokban mód nyílt arra, hogy a kutatók (kvázi) teljes életutakat kísérjenek figyelemmel: egészen kisgyermekkorától (akár 3 éves kortól) a felmérésben érintett felnőtt koráig.¹⁶ Az ún. statikus modellhez sorolható elméletek abban képviselik közös álláspontot, hogy szerintük a fiatalkorú bűnelkövetők alapvetően két csoportba sorolhatók: egy részük tartósan a bűnelkövetővé válás útjára lép (life-long persistent – élethosszig tartó bűnelkövetés), míg mások provizórikusan időznek (ún. adolescence limited – serdülőkori bűnelkövetés) a deviáns viselkedés mezsgyéjén. A *Moffitt*¹⁷ és *Patterson*¹⁸ nevével fémjelzett

¹⁶ A vizsgálatok mentén kialakult elméleteket *Thornberry* öt nagyobb csoportba sorolta, amelyből ehelyütt két modellnek az eredményeire utalok, tekintettel arra, hogy a bio-pszicho-szociológiai, a fejlődési-pszichopatológiai, valamint a szociálpszichológiai modell égisze alá bevont teóriák alapjául javarészt medicinális jellegű kutatások szolgáltak, így azok nehezen hasonlíthatók össze a magyar kutatási eredményekkel.

¹⁷ MOFFITT, T.E.: Adolescence-limited and life-course persistent antisocial behaviour: A developmental taxonomy. *Psychological Review*, 100, 1993. 674-701.

rizikóvizsgálatok szerint a serdülőkorra korlátozódó deviancia mögött jellemzően a zűrés kortárs csoport, az iskolai kudarcok, illetőleg a felnőtt szerepekhez való nehézkes alkalmazkodás áll; az élethosszig tartó bűnelkövetés háttéréként pedig a tartósabb és komolyabb deficitek halmozódása jelenik meg, úgy, mint a nem megfelelő nevelői stílus és a neuropszichológiai deficitek (hiperaktivitás, alacsony önkontroll, alacsony kognitív képességek stb.) tartós együttállása.¹⁹

Az elmúlt évtizedben az Országos Kriminológiai Intézetben négy nagyobb és egy megyei hatósugarú kutatás foglalkozott a vizsgált korosztállyal.²⁰ Idén az Intézet a Hajdú-Bihar Megyei Kormányhivatal Szociális- és Gyámhivatalával együttműködve a megyére kiterjedő felmérést készített a fiatalok bűnelkövetők, szabálysértést megvalósítók körében. Az elemzések közül kettő – az emberöléseket elemző aktavizsgálat, valamint a Hajdú-Bihar megyei vizsgálat – koncentrált célirányosan a kockázati tényezők feltárására, azonban a másik három kutatás is számos információt nyújtott ahhoz, hogy a bűnelkövető fiatalok életében rendszerszerűen és rendszerint megjelenő veszélyhelyzeteket, kritikus gócpontokat lokalizálhassuk. A vizsgálatok módszertana és kutatási kérdései eltérőek voltak, tartalmilag azonban ugyanazokat a problémákra irányították rá a figyelmet.²¹

A latens bűnelkövetéssel foglalkozó, 7., 8. és 9. osztályos tanulók körében végzett nemzetközi kutatás (ISR-2)²² – Hirschi kötődés-elméletére²³ alapozva – elsősorban a közösségi kötődés és az antiszociális viselkedés közötti összefüggéseket vizsgálta. A felmérést az ún. átlagpopulációban és iskolai körülmények készítettük, vagyis nem a „klasszikus” bűnelkövető

¹⁸ PATTERSON, G.R., CAPALDI, D. & BANK, L.: An early starter model for predicting delinquency. In D.J. Pepler & K.H. Rubin (Eds.): *The development and treatment of childhood aggression*. (pp. 139-168) Hillsdale, NJ: Erlbaum.

¹⁹ THORNBERRY, Terence P. – GIORDANO, Peggy C. – UGGEN, Christopher – MATSUDA, Mauri – MASTEN, Ann S. – BULTEN, Erik – DONKER, Andrea G.: Explanations for Offending. In LOEBER, Rolf – FARRINGTON, David (Eds.): *From Juvenile Delinquency to Adult Crime: Criminal Careers, Justice Policy and Prevention*. Oxford University Press, Oxford, 2012, 51. o.

²⁰ BOLYKY Orsolya – SÁRIK Eszter: A fiatalok elkövetők gyermekkorai – az elkövetővé válás előzményei. In IRK Ferenc (szerk.): *Kriminológiai Tanulmányok*, 42. OKRI, Budapest, 2005, 327–352. o.; KEREZSI Klára – PARTI Katalin (szerk.): *Látens fiatalok devianciái. Fiatalok devianciái egy önbevalláson alapuló felmérés tükrében – „ISR-2”*. ELTE ÁJK–OKRI, Budapest, 2008.; Kerezsi Klára – Kó József: *Normasértés vagy jogkövetés. Fiatalok devianciái vizsgálat*. OKRI–ELTE ÁJK, Budapest, 2013.; TAMÁSI Erzsébet – BOLYKY Orsolya – SÁRIK Eszter: Az emberöléshez vezető új rizikófaktorai fiatalok és fiatal felnőttek körében. In VÓKÓ György (szerk.): *Kriminológiai Tanulmányok*, 51. OKRI, Budapest, 2014, 130–164. o.

²¹ Bár időrendben a bűnelkövetők fiatalok gyermekkorát feltáró vizsgálat volt az első, tartalmilag a latenciakutatás eredményeinek elemzésével célszerű kezdeni a kutatások bemutatását.

²² A vizsgálatba 12-től 17 éves korig kerültek fiatalok, hiszen az osztálybontás a nemzetközi vizsgálatokhoz igazodott.

²³ HIRSCHI, Travis. *Causes of Delinquency*. Berkeley: University of California Press. 1969.

fiatalokat célozta meg. A kutatás megállapította, hogy az általános vagy kisközépiszkolás fiataloknak mindössze 19,3%-a volt, akinek az életében nem bukkant fel semmilyen antiszociális magatartás. Ez azt jelenti, hogy az átmenet időszakában – és leggyakrabban átmeneti jelleggel –, a gyerekek döntő többsége (80,7%-a) érintett valamilyen szabályszegő viselkedésben ideértve a szerhasználatot is.

Kiderült, hogy a drogfogyasztás, illetőleg a kisebb súlyú vagyon elleni bűncselekmények vonatkozásában nagyon erős hatást gyakorolt a problémás baráti társaság. A kortárscsoporttal együtt töltött szabadidő pedig jellemzően strukturálatlan volt (tévénézés, gépezés, lógás a haverokkal), és gyakori volt a bulizás, sőt az éjszakai kimaradás is, ami nélkülözötte a szülői felügyeletet.

Az azonban már a latenciakutatásból felszínre került, hogy a deviáns magatartások háttereként megjelenő rizikófaktorokban a baráti társaságon és kontrollálatlan szabadidőn kívül szerephez jut az iskola és a család. A drogfogyasztás tekintetében szignifikáns összefüggés rajzolódott ki a szülők különélése és a szerhasználat között.²⁴ A vagyon elleni devianciák körében pedig kockázati tényezőnek bizonyult az iskolából való lógás és az évismétlés is.

A *Kerecsi Klára* és *Kó József* által a fiúk körében készített felmérés adatai szintén alátámasztották a szabadidős tevékenységek releváns voltát. Bebizonyosodott, hogy a tévénézés és a kriminalizálódás vagy elkövetői magatartás pozitívan korrelálnak, valamint rizikófaktoroként említhetjük a motorozást, a házibuliba járást/diszkózást, illetőleg a zenés szórakozóhelyek látogatását. A kutatás összességében rávilágított arra, hogy az aktívabb életmód, az otthonról távol töltött órák fokozzák a kriminalitást. Az is igazolódott azonban, hogy „a stabil családi háttérrel rendelkező fiatalok szignifikánsan kisebb arányban kerülnek kapcsolatba a kriminalitással. Mind az elkövetők, mind az áldozatok között kisebb arányban fordulnak elő olyan fiatalok, akik mindkét szülővel együtt élnek.”²⁵ Az iskola ehelyütt is markáns tényező, hiszen a kriminalitásban részt vevő fiatalok gyengébben teljesítettek a tanulásban társaiknál.

²⁴ KEREZSI – PARTI (szerk.) (2008): i. m. 121. o.

²⁵ KEREZSI – KÓ: i. m. 97. o.

A Hajdú-Bihar megyei vizsgálatban célirányosan kérdeztünk rá a bűnelkövető és szabálysértést megvalósító fiatalok körében jellemző rizikófaktorokra. A gyermekjóléti szolgálatok által összegyűjtött adatok alapján megállapítható, hogy a szabálysértések és a bűncselekmények vonatkozásában is a legnagyobb kockázatot az iskolából való lógás, a család segélyezett volta, a gyermek magatartászavara, a szülők alacsony iskolázottsága és a kortársak negatív befolyása jelentették. A bűnelkövető gyermekek annyiban különböztek szabálysértő társaiktól, hogy náluk kockázatot jelentett még a dacos/ellenálló magatartás, valamint a zűrés szomszédság és a szegénység is.

Amint továbblépünk a bűncselekményi skálán – vagyis a kiskriminalitásnál és az antiszociális magatartásoknál súlyosabb bűncselekményeket vizsgálunk –, a veszélyeztető tényezők száma és összetétele is megváltozik és nagyobb nyomatékot kapnak a szabadidős programoknál és a deviáns baráti társaság hatásánál az egyéni életút stabil faktorai, mint a család és az iskola. Az OKRI-s vizsgálatok tehát alátámasztották a nemzetközi kutatások eredményeit, hiszen amíg az átmeneti bűnelkövetéshez, az antiszociális viselkedéshez elegendőnek tűnt „a zűrés kortárs csoport, az iskolai kudarcok és a felnőtt szerepekhez való nehézkes alkalmazkodás”; addig a tartós „bűnelkövetői karrier” kialakulásához már a családban és iskolában tartósan detektálható hátrányokkal és azok együttállásával kellett számolni. A börtönben, javítóintézetben lévők és az emberölési cselekményt megvalósító fiatalok körében szignifikánsan nagyobb volt az elvált, különélő szülők aránya, a családi élet változékonysága, a családi és az iskolai támogatás hiánya – ahogyan az iskolarendszerekből történt végleges kiesés is –, mint a látencivizsgálatokban elemzett fiataloknál.

A 2004-es vizsgálat, amelyben 128 fiatalkorú bűnelkövetővel készült interjú Tökölön, a Szőlő utcai Javítóintézetben és a Rákospalotai Javítóintézetben, szomorú képet festett a büntetett tizenévesek családi viszonyairól.²⁶ A mintában szereplők 52,3%-ának váltak el vagy éltek külön a szülei, és fiatalok a 7,8%-a már kisgyermekkorban elveszítette valamelyik felmenőjét. 35,9%-nak volt teljes családja, amit hatványozottan nehezzé tett a szülők folyamatosan változó párkapcsolata, a családok kuszasága: az elvált szülők 73%-ának ugyanis új partnere volt. A család változékonyságát jelezte 4,5 fős átlagos testvérszám, de előfordult olyan is (5,5%), hogy a fiatalnak 10–14 testvére volt. A családi kapcsolat bizonytalanságának

²⁶ A börtönben és javítóintézetben megkérdezett fiatalkorú bűnelkövetők döntően erőszakos elemet tartalmazó vagyon elleni vagy nagyobb súlyú vagyon elleni bűncselekmények miatt kerültek elzárásra. A börtönben lévők 4,7%-át emberölés miatt ítélték el. (BOLYKY Orsolya – SÁRIK Eszter: im. 327.)

jelzőszáma az is, hogy a mintában szereplők 44,6%-a adott számot mostoha- vagy féltestvéréről. A vizsgálat egyik legfontosabb megállapítása az volt, hogy az összes megkérdezett 33,6%-a egyáltalán nem tartja a kapcsolatot azzal a szülővel, akivel nem él együtt, és aki leggyakrabban az apa.²⁷

Az iskola ebben a körben már „hiányként” volt definiálható. A megkérdezettek közel fele (46%) hagyta abba az iskolát a tanulmányok folytatása alatt úgy, hogy attól kezdve nem jártak iskolába. A lányok 61 és a fiúk 43%-a hagyta abba a tanulást.” Megjegyezendő ehelyütt az is, hogy az interjúalanyok között magas volt az évismétlők aránya, és a tanulmányok végleges feladására már nagyon fiatal korban – 14,1% 10–12 éves korban, 18% 13–14 éves korban – sor került. A bűnelkövetők 22%-a volt egy darabig magántanuló, azonban a vizsga letétele rendre elmaradt, így a magántanulói jogviszony csupán az iskolarendszertől történő kiesés utolsó előtti állomásaként volt leírható.²⁸

A 2010-ben megkezdődött aktaelemzésünkben kizárólag a legsúlyosabb életellenes bűncselekmény miatt elítéltek, vagyis emberölő fiatalok (14–17) vagy fiatal felnőttek (18–24) élettörténetét vettük górcső alá a rizikófaktorok szempontjából. A 165 fiatal „gyilkos” családi háttérében, az ún. elsődleges gondviselők személyében ugyanúgy permanens volt a változás, mint a börtönvizsgálatban szereplők körében. Az elkövetőknek mindössze 22,4%-a nőtt fel a saját szüleivel, kétszülős, strukturális szempontból, rendezett családban²⁹, 30,9%-a nevelkedett kétféle, 20,6%-a háromféle családban és 6,6%-uk négy vagy még többféle gondviselői közegben. A kutatásból kiderült, hogy az apa a felmérésben szereplők egyharmadának életéből teljes mértékben hiányzott.

A mintában szereplő fiatalok számára az iskola leginkább a kudarcok sorozataként volt leírható. Több mint egyharmad volt az évismétlők aránya (37,7%), akiknek a többsége (66%) 2–3-szor is megbukott, és elenyésző számban tettek közülük sikeres pótvizsgát. Ezek a büntettek általában több tantárgyból kaptak elégtelen osztályzatot, illetve sokszor értékelhetetlennek minősült a teljesítményük. A legnagyobb problémát azonban nem a rossz

²⁷ BOLYKY – SÁRIK: i. m.

²⁸ Uo. 330. o.

²⁹ Jól rávilágít az aktaelemzés relevanciájára az adat, hogy az ENYÜBS-t alapul véve, a 2005 és 2009 közötti periódusban a fiatalkorú, emberöléssel gyanúsított terheltek 55,7%-a élt mindkét szülőjével. Nem kizárt, hogy a bűncselekmény elkövetésének idején ez valóban így volt, azonban az adatok ellentmondásos volta jól tükrözi azt, hogy a statisztikák mindössze „pillanatkép” rögzítésére, a kutatások pedig dinamikus mérésekre is alkalmasak.

tanulmányi eredmény, hanem a „lógás”, illetőleg az oktatásból való kimaradás jelentette. Az elkövetőknek csupán ötöde (19,5%) látogatta rendszeresen az iskolát, a többiek (80%!) gyakorlatilag nem jártak iskolába.

Összefoglalás helyett

A család és iskola kiemelkedő szerepe vitathatatlan a bűnmegelőzésben. A kutatásokból kiderült – ami a kriminálstatisztika számára láthatatlan –, hogy az elsődleges nevelői közeg változékonysága és változatossága a súlyos elkövetők körében általános: a börtönben, javítóintézetben lévők, illetőleg a legsúlyosabb életellenes büntetett megvalósítók családjai gyakorlatilag nem nevezhető háttérnek – gyakran nem több egy az anyakönyvi kivonatban vagy lakcímkártyán megjelenő adathalmaznál. Az iskoláról hasonló következtetések vonhatók le, hiszen a vizsgált élettörténetekből rendre egy negatív tanulmányi karrier bontakozott ki, amelyben a sorozatos bukásokat követően az elemzett fiatalokat eltanácsolták a hagyományos tanrendű képzésből, speciális (kisegítő) iskolába kerültek, majd magántanulóvá váltak, végül pedig teljesen kimaradtak a közoktatás rendszeréből – ami egyet jelent a strukturált életvitel és a tanári kontroll megszűnésével.³⁰

Igazságtalanság lenne azonban azt állítani, hogy a hatályos stratégia nem foglalkozik a nevelési színterekkel, vagy hogy nem tartja azokat kiemelkedően fontosnak: *„A gyermek- és ifjúságvédelem területén elsődlegesen fontos szerepet játszanak az úgynevezett nevelési színterek, amelyeknek elengedhetetlen szerepe van a fiatalok védelmében, a védelmi mechanizmusaik kialakításában, az erkölcsi normák közvetítésében, az emberré válásban, a jogkövető magatartás kialakításában. Ezek a család, a nevelési-oktatási intézmények és a hasznos szabadidő-eltöltés színterei.”*³¹ Azonban inkább úgy tűnik, hogy a hangsúlyok inkább az áldozattá válás megelőzésére kerültek.

³⁰ Ez a folyamat alátámasztja a dinamikus modell által összegzett megállapításokat, ami szerint – a temperamentumban, személyiségben és a korai nevelésben rejlő deficiteken kívül, egyidejűleg azokkal kölcsönhatásban – legfőképpen az vezet az antiszociális magatartásformák tartós fennmaradásához, hogy a fiatal a saját antiszociális viselkedésével a legális intézményrendszerek és a decens barátok protektív hatásától „vágja el magát”. Az érintett fiatalok számára megszűnnek a védőfaktorok; amiknek a helyére viszont gyakran bekerül az igazságszolgáltatás rendszerével való korai „megismerkedés”, amely szignifikánsan és döntően befolyásolja a fiatalnak a kriminalitásban történő tartós részvételét. (THORNBERRY et al: i. m. 57. o.)

³¹ Nemzeti Bűnmegelőzési Stratégia (1744/2013).

A Stratégia hangsúlyozza a család meghatározó voltát, és az iskolának a társadalmi érték közvetítő szerepét szánja. A jogszabály azonban kissé eltakarja azt a tényt, hogy a legnagyobb gondot a szociális problémákból eredő hátrányok, az ennek következményeként (is) széthulló családok, illetőleg azok a gyerekek, fiatalok okozzák, akik a családból hozott deficittek miatt esnek ki a protektív faktorként tételezhető intézményrendszerből, azaz az iskolából.

Összegezve tehát a bűnmegelőzés dilemmáit a fiatalok tekintetében, visszatértünk az origóhoz: nevezetesen ahhoz, hogy elegendő-e, ha a bűnmegelőzés kizárólag a kriminálpolitikai alrendszer része. Elfogadva a prevenció kriminálpolitikai vonatkozásait, a bűnmegelőzés nem szakadhat el a szélesebb értelemben vett társadalompolitikától. A jó bűnmegelőzés nem mellőzheti a folyamatosság és fokozatosság elveit, és szem előtt kell tartania a kriminológia által felhalmozott ismeretanyagot.

2014-ben is aktuális ugyanis *Franz von Liszt* sosem múló érvényességű megállapítása – amelyet Puztai László 1995-ös munkájában is summaként hivatkozott –, hogy „A jó szociálpolitika a legjobb kriminálpolitika”.³²

*A tanulmány megjelent: In: Puztai László emlékére, Szerkesztették: Bárd Petra, Hack Péter, Holé Katalin, Országos Kriminológiai Intézet, ELTE-ÁJK, Budapest, 2014. 323-335.

http://www.okri.hu/images/stories/konyvajanlo/Puztai_2014/puztai_laszlo_emlekere.pdf

³² PUSZTAI: i. m. 57. o.